

ТАРБИЯ ЖАНА ТААЛИМ
ВОСПИТАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ
EDUCATION AND TRAINING

*Касымов Адылбек Акматалиевич,
педагогика илимдеринин кандидаты, доцент,
КР Агартуу министрлигинин алдындагы Республикалык педагогикалык
кызматкерлердин квалификацияларын жогорулатуу жана кайра даярдоо институту,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары*

*Кыргызбаева Бубуниса Хабибилаевна,
изденүүчү,
Ош мамлекеттик университети,
Кыргыз Республикасы, Ош шаары*

**АЗЫРКЫ ШАРТТАРДА БАЛАНЫН КЕСИПТИК ӨЗҮН-ӨЗҮ ТААНУУСУН
КАЛЫПТАНДЫРУУДА ҮЙ-БҮЛӨНҮН ФУНКЦИЯЛАРЫ**

*Касымов Адылбек Акматалиевич,
кандидат педагогических наук, доцент,
Республиканский институт повышения квалификации педагогических работников и
переподготовки педагогических кадров при Министерстве просвещения КР,
Кыргызская Республика, город Бишкек*

*Кыргызбаева Бубуниса Хабибилаевна,
соискатель,
Ошский государственный университет,
Кыргызская Республика, город Ош*

**ФУНКЦИИ СЕМЬИ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО
САМООПРЕДЕЛЕНИЯ РЕБЕНКА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

*Kasymov Adylbek Akmatallievich,
Candidate of Pedagogical Sciences, Docent,
Republican Institute for Advanced Training of Pedagogical Staff and Retraining of
Pedagogical Personnel under the Ministry of Education of the Kyrgyz Republic,
Kyrgyz Republic, Bishkek city*

*Kyrgyzbaeva Bubunisa Habibilaevna,
Applicant,
Osh State University,
Kyrgyz Republic, Osh city*

**FAMILY FUNCTIONS IN THE DEVELOPMENT OF A CHILD'S PROFESSIONAL
SELF-DETERMINATION IN MODERN CONDITIONS**

Аннотация: Макалада учурдагы коомдун трансформациялануу шартында, баланын кесиптик өзүн-өзү таануусунун калыптанышында үй-бүлөнүн базалык социалдык институт катары камсыздоочу ролу изилденет. Ата Мекендик жана чет өлкөлүк изилдөөлөрдүн жыйынтыктарына, нормативдик документтерге жана социалдык-экономикалык тенденцияларга таянып, автор баланын кесиптик тандоосуна таасир этүүчү үй-бүлөнүн функцияларын белгилейт жана майда-баратына чейин иликтейт: билим берүүчү, баалуулук-багыттоо, мотивациялык-колдоо, маалыматтык-кесиптик багыттоо, социалдаштыруу жана кесиптик бирдейлештирүү. Аталган функциялардын баланын кесиптик өзүн-өзү таануу процессине таасир этүү механизми айкындалат. Ошондой эле, баланы кесип тандоого даярдоодо үй-бүлөнүн катышуу мүнөзүнө таасир этүүчү учурдагы чакырыктар бөлүп көрсөтүлөт. Кесипке багыт берүүдө ата-энелердин компетенцияларын өнүктүрүү жана үй-бүлө, мектеп, кесиптик багыт берүүчү институттардын өнөктөштүгүн түзүү негизделет.

Аннотация: В статье рассматривается роль семьи как ключевого социального института, обеспечивающего условия для формирования профессионального самоопределения ребенка. На основе анализа научной литературы, нормативных документов и современных социально-экономических тенденций выявлены основные функции семьи, влияющие на процесс выбора профессии. Раскрыты содержательные характеристики образовательной, ценностно-ориентационной, мотивационно-поддерживающей, информационно-профориентационной и социализирующей функций семьи. Сделан вывод о необходимости повышения педагогической компетентности родителей и включения их в систему сопровождения профессионального выбора ребенка.

Annotation: The article examines the role of the family as a key social institution that shapes the conditions for the development of a child's professional self-determination. Based on the analysis of scientific literature, regulatory documents and current socio-economic trends, the author identifies the main family functions that influence the process of choosing a profession. The study reveals the content characteristics of the educational, value-orientation, motivational-supportive, informational-career-guidance and socializing functions of the family. It is concluded that increasing parents' pedagogical competence and involving them in the system of supporting a child's professional choice are essential under modern conditions.

Түйүндүү сөздөр: үй-бүлө, кесиптик өзүн-өзү аныктоо, кесиптик багыт берүү, үй-бүлөнүн функциялары, кесиптик бирдейлешүү, өспүрүм, социалдашуу, кесиптик тандоо.

Ключевые слова: семья, профессиональное самоопределение, профориентация, функции семьи, подросток, социализация, профессиональный выбор.

Key words: family, professional self-determination, career guidance, family functions, adolescent, socialization, career choice, educational environment.

Киришүү. Балдардын жана өспүрүмдөрдүн кесиптик өзүн-өзү таануу көйгөйү учурдагы эмгек рыногунун трансформациясынын, экономиканын санариптешүүсүнүн, кесиптердин аныксыздыгынын жана белгисиздигинин өсүү фонунда өзгөчө актуалдуулукка ээ болуп, ийкемдүү жана транс-кесиптик компетенцияларды талап кылууда. Эл аралык изилдөөлөрдүн жыйынтыктарына караганда, азыркы учурдагы мектеп окуучуларынын 60%дан көбү, бүгүнкү күндө али пайда боло элек же эми-эми калыптанып келе

жаткан кесиптерде иштешет [9]. Мындай кырдаалда, баланын кесиптер дүйнөсүндө багыт алуу жөндөмдүүлүгүнүн, өзүнүн жеке кызыгууларын жана мүмкүнчүлүктөрүн баалоонун, билим алуу жана кесиптик траекторияны аң-сезимдүү тандоонун маанилүүлүгү жогорулап барат.

Кесиптик өзүн-өзү таануунун ийгиликтүүлүгүн аныктоочу факторлордун арасында жетектөөчү роль, алгачкы социалдаштыруучу институт болгон үй-бүлөгө таандык. Дал ушул үй-бүлөдө баланын баалуулуктары,

эмгекке болгон мамилеси, кесиптер дүйнөсү жөнүндө алгачкы элестөөлөрү калыптанып, максатка жетүү мотивациясы өнүгөт, анын жөндөмдүүлүктөрү билине баштайт жана колдоого алынат.

Азыркы учурда кесипке багыт берүү ишинде үй-бүлөнүн ролуна көптөгөн окумуштуулар кызыгып, изилдөөлөрдү жүргүзүп келишет. Мурдагы СССРдин кезинде кыргыз үй-бүлөлөрү балдарынын кесип тандоо проблемасына азыркыдай кызыгышкан эмес. Анткени мурдагы СССРдин тушунда кесипке багыт берүү иши мамлекетти өнүктүрүү көз карашынан тыкыр көзөмөлдө болгон. Ошондуктан кыргыз үй-бүлөлөрү да балдарына кесиптик багыт берүү ишин толугу менен мектепке жана кесиптик окуу жайларга ыйгарып салышкан. Улуттук кайра жаралуу фонунда ар бир кыргыз үй-бүлөсү балдарынын кесипти туура тандоосуна көңүл буруп жаткан учур. Бул багытта Кыргыз окумуштуу-педагогдору Г.А. Жумабаева, Тенизбек кызы Н., Н.Ж. Осмоналиева, Р.Н. Умарова, С.О. Жунушова, М.М. Мадалиев ж.б. орчундуу салымдарын киргизишкен. Кесипке багыт берүү көйгөйлөрүн эмгекке тарбиялоо каражаттары аркылуу чечүүнүн айрым методикаларын иштеп чыгышкан. Этнопедагог-окумуштуулар Ормонов Т.О., Бешимов Ж., Апышев Б., Орозбаев Ж.М., Алимбеков А., Аттокуров А., Жоробеков Т.А. ж.б. улуттук баалуулуктардын негизинде, келечек муунга күжүрмөн эмгекке тарбиялоо өнүгүндө үй-бүлөнүн ордуна жана ролуна, анын баланын кесипти туура тандоосундагы иш-аракеттерине учкай басым жасашкан.

Кесиптик өзүн-өзү таануу проблематикасы узак өнүгүү тарыхына ээ, ал психологиядагы жана педагогикадагы түрдүү теориялык-методологиялык мамилелерди чагылдырат. Түрдүү окумуштуулар бул процесстин спецификалык компоненттерине акцент жасашат: мотивациялык-баалуулук, ишмердүүлүк, инсандык, когнитивдик же социалдык-практикалык. Алсак, Е.А. Климов ишмердүүлүк-кесиптик багыттоого басым жасайт. Ал кесиптик өзүн-өзү таанууну жекече өзгөчөлүктөрдү жана кесиптин талаптарын түшүнүүгө негизделген болочок

кесиптик ишмердүүлүктү тандоо жана өздөштүрүү процесси катары карайт [4]. Н.С. Пряжников бир аз кенен трактовканы сунуштайт. Кесиптик өзүн өзү таанууну жашоодогу өзүн-өзү таануунун бир бөлүгү катары эсептейт. Келечектеги ишмердүүлүктө өзүнүн жашоосунун маңызын издөө процесси катары кароону сунуштайт [5]. Л.С. Выготский «кесиптик өзүн-өзү таануу» терминине азыркы учурдун позициясынан аныктама берген эмес. Бирок анын идеялары бул процессти түшүнүүдө негиз болот. Ал тандоонун жана курчап турган чөйрөнүн социалдык-маданий табиятына акцент жасаган [4]. Д. Сьюпер, батыштагы карьераны изилдөөчүлөрдүн таасирдүү өкүлдөрүнүн бири, кесиптик өзүн өзү таанууну өмүр бою өнүгүүчү «Мен-концепцияны» калыптандыруу жана жүзөгө ашыруу процесси катары аныктаган [9]. Ал эми Э. Гинзберг өзүн-өзү кесиптик таанууну фантазияны (балалык), убактылуу аткарып көрүү (өспүрүм), реалисттик этапты (жогорку класс) камтыган [8].

Мектеп окуучусунун кесиптик өзүн-өзү таануусу – бул окуучунун кызыгууларын, жөндөмдүүлүктөрүн, инсандык өзгөчөлүктөрүн жана жашоодогу максаттарын түшүнүүдөгү динамикалуу, этаптуу жана баалуулук-мотивациялык процесс. Анын жүрүшүндө мүмкүн болгон кесиптик багыттар боюнча элестөөлөр калыптанып, болгон жеке ресурстарды кесип дүйнөсүнүн талаптарына салыштырылып, болочок кесиптик жана билим алуу жолдору жөнүндө алдын ала чечим кабыл алынат.

Бул процесс кесиптик рефлексияны өнүктүрүүнү, социалдык мааниге ээ нормаларды жана ролдорду өздөштүрүүнү, кесиптик ниеттерди калыптандырууну жана мындан ары окуу жана эмгек жолун тандоого даярдыкты камтыйт.

Көптөгөн окумуштуулар (Е.А. Климов [4], Н.С. Пряжников [5], Л.С. Выготский [3], А.Г. Асмолов [1]) үй-бүлө инсандын кесиптик өнүгүүсүнө узак мөөнөттүү жана ар тараптуу таасир этерин, бул таасир мектептин же социалдык кызматтардын таасирине караганда күчтүүрөөк деп эсептешет.

Кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөнүн эмгек тарбиясы негизги фактор болуп эсептелет. Анткени, кесиптик ишмердүүлүктө үзгүлтүксүз изденүүгө негизделген эмгектенүү маанилүү. Ага кесиби менен адамдын кызыгуулары, мотивациялары, жөндөмдүүлүктөрү жана таланты дал келип турса, бул эң жогорку натыйжага алып келет. Анын мааниси: «Канчалык баланы эмгекке тарбияласак, ал бала ошончолук жөнөкөй болот. Себеби эмгек адамды жөнөкөйлүүккө үйрөтөт» [2]. Демек, адам эмгек ишмердүүлүгүндө гана кесиптик көндүмдөргө ээ болот.

Макаланын максаты – баланын кесиптик өзүн-өзү таануусунун калыптануу процессинде үй-бүлөнүн негизги функцияларын аныктоо жана алардын азыркы учурдагы механизмдерин иликтөө.

Изилдөөнүн теориялык-методологиялык негиздери. Изилдөөнүн методологиялык базасы системдүүлүк, инсандык-ишмердүүлүк жана компетенттүүлүк мамилелерине таянат. Мында баланын өнүгүүсү бирдиктүү билим берүү жана социалдык мейкиндикке бириктирилген, ички жана тышкы факторлордун өз ара аракеттенүүсүнүн жыйынтыгы катары каралат.

Үй-бүлө өз ара тыкыс байланышкан элементтерден (баалуулуктар, нормалар, тарбиялоо стили, коммуникация тиби, билим берүү ресурстары) турган система катары талдоого алынат. Булар баланын кесиптик өнүгүүсүнө үй-бүлөнүн таасиринин мүнөзүн аныктайт.

Учурдагы изилдөөлөр (Н.С. Пряжников [6], Е.А. Климов [5], А. Gati [8]) балдардын үй-бүлөдөгү баалуулуктарынан жана үлгүлөрүнөн багыт алаарын, ал эми ата-энелердин кесиптик установкалары өспүрүмдөр үчүн кесиптик күчтүү божомолдоо болорун белгилейт.

Изилдөөнүн максатына жетүү үчүн төмөндөгү **методдор** колдонулду:

- илимий адабияттарды (психология, педагогика, эмгектин социологиясы) талдоо;
- кесиптик багыт берүү боюнча Ата Мекендик жана чет элдик концепцияларды салыштырып талдоо;

- нормативдик документтерди контент-талдоо;

- өспүрүмдөрдүн кесиптик тандоосуна үй-бүлөнүн таасирин эмпирикалык изилдөө.

Үй-бүлө баланын кесиптик өзүн-өзү таануусундагы фактор катары. Үй-бүлө баланын кесиптик калыптанышына социалдык-психологиялык шарттардын жыйындысы аркылуу таасир берет: үй-бүлөдөгү ички мамилелердин мүнөзү, ата-энелердин билим деңгээли, үй-бүлөнүн социалдык макамы, маданий-билим берүү ресурстарынын жеткиликтүүлүгү, кесиптик жүрүм-турум моделинин болушу же болбошу.

Бир катар окумуштуулар, кесиптик өзүн-өзү таануу бир нече этаптарда жүзөгө ашышын жана этаптардын ар биринде үй-бүлө өзгөчө роль ойноорун белгилешет:

1. Кенже мектептик куракта – баланын алгачкы кызыгууларын жана таанып-билүү активдүүлүктөрүн калыптандырат;

2. Өспүрүм куракта – рефлексияны өнүктүрүүгө жана жеке ыкташууларды түшүнүүгө көмөктөшөт;

3. Жогорку мектептик куракта – кесип тандоо жөнүндө чечимдин кабыл алынышында ар тараптуу колдоону камсыздайт.

Ошентип, үй-бүлөнүн таасири үзгүлтүксүз жана системдүү болушу абзел.

Баланын кесиптик өзүн-өзү таануусунун калыптанышында үй-бүлөнүн функциялары.

Үй-бүлөнүн билим берүүчү функциясы. Үй-бүлөнүн билим берүүчү функциясы баланын когнитивдик жана интеллектуалдык өнүгүүсү үчүн негиз болот. Ал өз кезегинде, баланын кесиптик билим алуусуна даярдыгын аныктайт.

Төмөндөгүлөр бул функциянын негизги элементтери:

- окуу ишмердүүлүгүн колдоо;
- баланын билимге болгон кызыгууларын диалог, окуу, долбоорлор аркылуу өнүктүрүү;
- ийримдерге жана курстарга катышуу мүмкүнчүлүктөрүн түзүп берүү;
- үй шартында бала үчүн «өнүктүрүүчү билим берүү чөйрөсүн» түзүү;

• мындан ары кесиптик өнүгүү үчүн зарыл болгон өзүн-өзү уюштуруу көндүмдөрүн калыптандыруу.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, активдүү үй-бүлөлөрдүн балдары окууга болгон жогорку деңгээлдеги мотивацияны жана келечектеги кесипке аң-сезимдүү мамилени демонстрациялашат.

Үй-бүлөнүн баалуулук-багыттоо функциясы. Бул функция баланын дүйнө таанымын, анын эмгекке, ийгиликке, жоопкерчиликке жана өзүн-өзү реализациялоого болгон мамилесин калыптандыруу менен байланышкан.

Үй-бүлө:

- эмгекти сүйүү баалуулуктарын түшүнүүгө жана кесиптик өзүнө өзү канааттанууга мүмкүнчүлүк түзөт;
- ийгиликке жана өнүгүүгө карата установка берет;
- билимге келечек карьера үчүн негизги ресурс катары мамиле жасоону үйрөтөт;
- түрдүү кесиптерге мамилени (престиждүүлүк, социалдык маанилүүлүк) пайда кылат.

Ата-энелердин кесиптик баалуулуктары бала социалдашуу процессинде өздөштүрүүчү «үй-бүлөлүк кесиптик кодду» калыптандырат.

Үй-бүлөнүн мотивация берип, көмөктөшүү функциясы. Үй-бүлөдө калыптанган эмоционалдык колдоо кесипти ийгиликтүү тандоонун негизги шарты болуп эсептелет. Ал баланын өзүнө ишеничинин өнүгүүсүнө көмөк көрсөтүп, балага кыйынчылыктарды жеңүүгө мотивация берет, «мен муну кыла алам», «мен муну ишке ашыра алам» деген установкаларды калыптандырат.

Функциянын ишке ашышын туюндуруучу көрүнүштөр:

- баланын кызыгуулары менен кошо эмоционалдык кабыл алышы;
- ийгиликсиздик болгон учурда колдоо көрсөтүү;
- максат коюуга жардам берүү;
- ийгиликтерди айтып, куттуктоо, даңазалоо;
- өзүн-өзү татыктуу баалоону калыптандыруу.

Психологиялык изилдөөлөр көрсөткөндөй, ата-эненин бийик деңгээлдеги колдоосу өспүрүмдүн жогорку кесиптик жетилүү деңгээли менен тыгыз байланышта болот.

Маалыматтык-кесиптик багыттоо функциясы. Маалыматтын тез таралуу жана эмгек рыногунун динамикалык өзгөрүү шарттарында ата-энелер баласы үчүн кесиптер дүйнөсүндө багыт алууга көмөк көрсөткөн ортомчу болуп калышат.

Бул функция төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- кесиптер жөнүндө маалымат берүү;
- ата-энелердин эмгек ишмердүүлүгү менен таанышуу;
- иштеген жерине экскурсия уюштуруу;
- билим берүү программаларын тандоого жардам берүү;
- карьералык перспективага биргелешкен анализ жүргүзүү;
- санариптик кесиптик багыт берүү ресурстарын пайдалануу.

Ата-эне «навигациянын» ролун аткарып, балага кызыгууларын, жөндөмдөрүн, талантын кесиптик талаптар менен салыштырууга жардамдашат.

Үй-бүлөнүн баланы социалдаштыруу функциясы. Социалдаштыруу – бул баланы кадыресе кесиптик жашоого даярдоонун ачкыч механизми. Үй-бүлө келечектеги ишмердүүлүк үчүн зарыл көндүмдөрдү калыптандыруучу мейкиндик: жоопкерчилик, тартип, тилбилгилик, кызматташа билгичтик, чыр-чатакты чече билгичтик, толеранттуулук, кечиримдүүлүк, чыгармачылык, креативдүүлүк, сынчыл ойлом, командада иштей билгичтик.

Социалдашуу функциясынын элементтери:

- үй-тиричилигиндеги милдеттерди бөлүштүрүү;
- баланын үй-бүлөлүк долбоорлордо катышышы;
- эмгек көндүмдөрүн өнүктүрүү;
- социалдык ролдорду түшүнүүнү калыптандыруу;
- эмоционалдык интеллектини тарбиялоо.

Үй-бүлөдөгү өз ара аракеттенүү келечектеги кесиптик чөйрөдөгү жүрүм-турумдун прототиби катары калыптана баштайт.

Кесиптик бирдейликти (иденттүүлүк) калыптандыруу функциясы. Азыркы учурдагы илим кесиптик бирдейликтин маанилүүлүгүн белгилейт – өздүк кесиптик контексттеги образдын туруктуулугу.

Анын төмөндөгүлөр аркылуу калыптанышына үй-бүлө көмөктөшөт:

- кесиптик жүрүм-турумдун үлгүлөрүн көрсөтүү;
- «идеалдуу кесип» жөнүндө элестөөнү калыптандыруу;
- баланын күчтүү жактарына биргелешип талдоо жүргүзүү;
- ишмердүүлүктүн түрлөрүн аткарып көрүүгө шарт түзүп берүү.

Кесиптик бирдейлик бара-бара калыптанат. Ал баланын жеке касиеттери менен кесиптик талаптардын өз ара байланышын чагылдырат.

Кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөнүн катышуусуна таасир этүүчү учурдагы чакырыктар. Азыркы учурдагы үй-бүлө өз функцияларын мындай шарттарда аткарат:

- санариптешүү жана жаңы кесиптердин пайда болушу;
- жашоо темпинин ылдамдашы жана ата-энелердин жүгүнүн оорлошу;
- билим алуудагы теңсиздик;
- жалпы билимдин практикага багытталбагандыгы;
- кесип тандоонун эркиндиги;
- миграциялык процесстер;
- үй-бүлөнүн структурасындагы өзгөрүүлөр;
- өспүрүмдөрдүн жүрүм-турумдарына социалдык тармактардын жана медианын таасиринин өсүшү;
- техникалык (транспорт, үй-тиричилик) инновациялар;
- ата-энелердин балдардын билимдүү болушуна аракетинин күчөө тенденциясы.

Жогорудагы факторлор өспүрүмдөрдүн кесиптик өзүн-өзү таануу процессин татаалдатып, үй-бүлөдөн кесиптик багыт берүү жагынан жаңы компетенцияларды талап кылат.

Бирок көпчүлүк ата-энелерге азыркы учурдагы эмгек рыногундагы өзгөрүүлөр тууралуу маалымат жетишсиз, кесип тандоого көмөктөшүүгө зарыл болгон заманбап методдорду билишпегендигин, ЖРТнын маңызын түшүнбөгөндүгүн практикалык байкоолорго жүргүзүлгөн изилдөөлөр көрсөтүүдө. Бул жетишпестик өспүрүмдөрдүн кесип тандоодо ката кетиришине же кимдир бирөөлөр, анын ичинде ата-энелер, туугандар, тааныштар тарабынан таңуулоого алып келет.

Чындыгында, кыргыз үй-бүлөлөрү уул-кызынын келечекте кайсы кесиптин ээси болорун психологиялык диагноздоо деңгээлде аныктоого чамасы жетпегендигин байкоого болот. Бул ар тараптуу анализди талап кылган көйгөй. Мурдагы СССРде ата-энени баласынын тийиштүү кесип тандоосуна көмөктөшүүгө тарткан эмес. Кесипке багыт берүү маселеси мамлекеттик системанын бир тармагы аркылуу чечилген. Баланын кесиптик өзүн-өзү аныктоосуна негизделген кесипке багыт берүү болгон эмес. Тескерисинче, мамлекеттин экономикасын өнүктүрүүгө багытталган бүтүндөй системалуу иш жүргүзүлгөн.

СССР таркагандан кийин, кыргыз үй-бүлөлөрү өлкөдөгү реформаларга байланыштуу чет өлкөлөргө, иш издеп миграция болушкан. Ал эми балдар чоң ата, чоң эненин же бир туугандардын колунда калган учурлар көп болду. Балдарды карап калгандар – чоң ата, чоң эне, тууган-туушкандар – өзүн-өзү таанууга негиздеп кесипке багыт берүү боюнча булардын да билимдери жеткен жок.

Учурдагы кесиптик өзүн-өзү аныктоого негизделген кесиптик багыт берүү иштери Кыргызстандагы эл аралык долбоорлордун алкагында колго алына баштады. Бирок бул демилге деңгээлинде калып жаткандыгын байкоого болот.

Баланын өзүн-өзү аныктоосуна негиздеп кесипке багыт берүү иштери, ага үй-бүлөнү катыштырууда кыргыз окумуштууларынын изилдөөлөрү системдүү мамилени талап кылат.

Баланын кесиптик өзүн-өзү таануусунда үй-бүлөлүк коштоп жүрүүнү өркүндөтүү перспективалары. Кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөнүн катышуусунун эффективдүүлүгүн жогорулатуу үчүн төмөндөгүлөр зарыл:

- ата-энелердин педагогикалык компетенттүүлүгүн тренингдер, консультациялар, ата-энелер мектеби аркылуу өнүктүрүү;
- мектеп менен үй-бүлөнүн биргелешип аракеттенүү программаларын түзүү;
- кесип тандоого багыт берүү боюнча, ата-энелер балдары менен биргелешип пайдаланууга багытталган санариптик кызматтарды (сервистерди) киргизүү;
- үй-бүлөдө өзүн-өзү кесиптик таанууга кеңеш берүүлөрдү өнүктүрүү;
- бардык категориядагы үй-бүлөлөрдүн билим алуу мүмкүнчүлүктөрүн колдоочу социалдык-педагогикалык шарттарды түзүү.

Корутунду. Үй-бүлө баланын кесиптик өзүн-өзү таануу процессинде негизги институттардын бири болуп эсептелет. Талдоо көрсөткөндөй, үй-бүлөнүн таасири көп грандуу, ал билим берүүнү, баалуулук-багыттоону, мотивациялык колдоону, маалыматтык-кесиптик багыттоону, социалдаштыруу жана кесиптик бирдейликти калыптандырууну камтыган функциялардын комплекси аркылуу жүзөгө ашырылат.

Азыркы учурдагы социалдык-экономикалык өзгөрүүлөр кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөнүн катышуусунун сапатына талаптарды күчөтүүдө. Ошондуктан ата-энелердин компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүү, ошондой эле үй-бүлө менен билим берүү уюмдарынын өз ара эффективдүү кызматташуу системасын түзүү зарылдыгы келип чыгат.

Адабияттар:

1. Асмолов А.Г. Психология личности. – М.: Смысл, 2010. – 448 с.
2. Бейшенбаева Г.Т. Үй-бүлөдө баланы тарбиялоодо атанын ролу // Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2025. – №1 (65). – С. 68-72.
3. Бим-Бад Б.М. Педагогическая антропология. – М.: Академия, 2015. – 223 с.
4. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1984. – 512 с.
5. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – М.: Изд-во МГУ, 2016. – 304 с.
6. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М.: ПЕР СЭ, 2018. – 256 с.
7. Супрунова Л.Л. Социальная педагогика. – М.: Юрайт, 2020. – 442 с.
8. Gati A., Saka N. High school students' career decision-making difficulties. *Journal of Vocational Behavior*. – 2018. – 159 p
9. OECD. Career Guidance for the Future Workforce. – 2021. – 123 p
10. Тенизбек кызы Н. Некоторые проблемы приемной семьи как формы семейного воспитания детей, оставшихся без попечения родителей, Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2025. – №1, – С. 168-173.
11. Жунушова С.О., Мадалиев М.М. Эмгек миграциясынын жаштарга тийгизген социалдык таасирлери // Известия вузов Кыргызстана. – 2024. - №1. – С. 271-274.

Рецензиялаган:

Рысбаев С.К.,
*КББАнын мүчө-корреспонденти,
педагогика илимдеринин доктору, профессор*